

A NEMEK KÖZÖTTI LINGVISZTIKAI KÜLÖNBSÉGEK

Simon Gabriella

ELTE BTK Budapest Hungary

1. Bevezető

1.1. Történeti áttekintés

A nemek közötti eltérés szociolingvisztikai aspektusai már régóta foglalkoztatja az emberiséget. Ezt számos felmérés, újságcikk, kommentár, irodalmi mű, és a nép ajkán született szólás-mondás is bizonyítja.

Nézzünk meg pár példát a nemek közti nyelvhasználatra vonatkozó sztereotípiákra, amelyek méltán illusztrálják azt, hogy nemegyszer volt a figyelem középpontjában az a tény, hogy a férfiak és a nők nyelvhasználata eltérő:

„Úgy pörög egy nő nyelve, mint ahogy a bárány a farkát csóválja.”

„Az Északi tenger előbb akar vízhez jutni, minthogy egy nő kifogyjon a szóból.”

„Sok nő, sok szó, sok liba, sok ürülék.”

„A csend a nő legékesebb díszé.” (angol szólás-mondások)

„Az ékesszólás a férfi erénye, míg a nőé a csend”. Tasso: *Discorso della virtu femminile e donesca* (1582)

Rousseau véleménye szerint mindig is kevés íróői alkotás létezett, és ha volt is valaha, akkor az ugyanolyan hűvös szépségű mű volt, mint alkotójuk.

Amikor Miltonnak felvetették, hogy taníttassa lányát, a következő megjegyzést tette: „Egy nyelv is elegendő egy nőnek”. A XVIII. századi írók szerint a nők nyelvhasználata deviáns, míg a férfiaké a helyes nyelvhasználat normájának fogható fel.

Otto Jespersen szerint leginkább a férfiak tekinthetők nyelvújítóknak a nőkkel ellentétben, mivel ők hoznak új kifejezéseket a nyelvhasználatba. Szerinte nyelvi kultúrájuk csodálatraméltó, míg a nőké elítélendő.

Napjainkban, a gender-studies keretében, számos kutató vizsgálja a nemek közötti lingvisztikai diszkrepanciákat, melyeknek történelmi, irodalmi, pszichológiai és szociológiai vonatkozása is van. A nemek közötti nyelvhasználatbeli eltéréseknek egyéb aspektusait is kutatják, így az antropológiai, dialektológiai, szociálpszichológiai és földrajzi vonatkozásokat is egyaránt.

1.2. Szociolingvisztikai háttér

A szociolingvisztika olyan interdiszciplináris nyelvészeti tudományág, amely többek között vizsgálja a különböző nyelvi regiszterek szókincsét, a dialektusok fonetikai és morfológiai eltéréseit, és a kapott eredmények alapján konklúziókat von le a nyelvhasználó szociális státuszáról és neméről. A nyelvet szociális és kulturális jelenséggént kezeli, és a nyelv társadalmi rétegződésével és az etnikai csoportok differenciálódásával is foglalkozik.

Mindenkiben felvetődhet a kérdés, hogy miért van az, hogy a nyelv szinte minden területén (fonetika, morfológia, szintaxis, kommunikatív kompetencia, paralingvisztika) a két nem nyelvhasználata eltérő.

A szociolingvisztika két fő irányvonalból közelíti meg a nemek közötti lingvisztikai eltéréseket, melyek a következők:

(i) *dominanciai megközelítés*

(ii) *különbségi megközelítés*

A **dominanciai megközelítés** azt állítja, hogy a nők egy elnyomott csoport tagjai. A férfiak és a nők beszédbeli különbségét úgy interpretálja, hogy a férfiak dominálnak, míg a nők alárendelt szerepet játszanak. Azt is hozzáfűzi, hogy ebben az interakcióban minden résztvevő „összejátszik” abban, hogy fenntartsa és állandósítsa a férfi dominanciát és a női elnyomást.

A **különbségi megközelítés** szerint a nők és a férfiak eltérő szubkultúrába tartoznak, ezért is érezni egyre inkább a nők ellenállását azzal szemben, hogy kisebbségi csoportként kezelik őket. A nők azt bizonygatják, hogy nekik más a hanghordozásuk, másképp viszonyulnak a szerelemhez, a munkához és a családhoz. Lingvisztikai értelemben véve a nők és a férfiak beszédének interpretálása abban tükröződik, hogy fenntartja a nem-specifikus szubkultúrákat.

Egy másik megközelítés az iskolázottság hiányával magyarázza a nemek közötti lingvisztikai különbségeket:

Amikor Henry Tilney kijelentette, hogy a nők hibás stílusban írnak levelet, merthogy a témát illetően általános hiányosságai vannak - nevezetesen nem figyelnek az írásjelekre és gyakran a nyelvtant is ignorálják-, akkor egy nagyon alapvető tényezőt nem vett figyelembe, mégpedig azt, hogy régen a férfiak jóval több oktatásban részesültek, ezért az írott nyelvi formát hozzáértőbben művelhették, mint a nők. Mi több, a 70-es évek statisztikáját tekintve kétszer annyi analfabéta nő volt a harmadik világban, mint férfi.

1.3. A standard normák használata nemek szerint

A fonetikát, a szintaxist és általában a grammatikát tekintve a legtöbb esetben a nők hajlamosak a standard normák betartására. Ennek a nyelvi viselkedésnek több magyarázata van: az első a nők szociális státusza, a második a nők társadalomban betöltött szerepe, a harmadik a nők alárendelt státusza, a negyedik maga a beszédfunkció abban az értelemben, hogy az „férfiasságot” és erőteljességet vonhat maga után. Az első magyarázat azt állítja, hogy a nők jobban tudatában vannak státuszuknak, mint férfi társaik, s jobban tisztában vannak beszédjelzéseikkel és szociális hátterükkel.

Köztudott, hogy a standard nyelvhasználatot a magas szociális státuszhoz társítják. Az egyik amerikai tanulmány garázsokban és hotelekben dolgozó nők nyelvhasználatát hasonlította össze olyanokéval, akik otthon dolgoztak. A tanulmányból kiderült, hogy a fizetett, alkalmazott nők több standard formát használtak. Ugyanez a jelenség volt tapasztalható Belfastban és Ballymacarrett-ben is.

A káromkodást és az udvarias nyelvezetet tekintve a nőknek kiemelkedő szerepük van a társadalmi értékek terén. A társadalom szebb viselkedést vár el a nőktől, mint a férfiaktól. Már a kisfiúknak is több szabadságot adnak, mint a lányoknak, és a rosszkodást is jobban tolerálják a fiúk részéről, mint a lányokérol, akikre azonnal rászólnak. Sárkány Anita 1994-ben, a lingvisztikai attitűd kapcsán végzett tanulmányában rámutatott arra, hogy egy nőnél taszító a vulgáris, közönséges és helytelen beszéd. A férfiak nem szeretik, ha egy nő túl tudálékos vagy túl vulgáris.

Egy közösségen belül a gyermekek nevelése szoros kapcsolatban van a normákkal, mivel a szocializációs fejlődés folyamán minden ember a neméhez kapcsolódó adekvát lingvisztikai normákat sajátítja el. Férfivé vagy nővé válni annyit jelent, hogy megtanuljuk nemünk lingvisztikai attitűdjeit. A szüleink életünk korai szakaszától belénk nevelik ezeket a normákat: „Egy kislány nem mondhat ilyet..” - oktatja ki gyermekét az anya, akinek ugyanezt tanították.

Azt sem árt figyelmen kívül hagyni, hogy az alárendelt rétegektől elvárják, hogy udvariasak legyenek, viszont az udvariasság egyben megegyezik a standard nyelvhasználattal is. A nők maguk gondoskodnak szükségleteikről azért, hogy a társadalom értékelje őket. Azáltal, hogy standard formákat használnak, megőrzik tekintélyüket. A nők nem akarják beszélőpartnerüket megsérteni, s ez nagyon biztató a partner számára. Ez a viselkedés is méltán tükrözi a nők finom érzékenységét partnerükkel szemben.

Természetesen a kutatások eredménye sok esetben a kérdezőtől is függ. A kérdező iskolázottsága és neme nagy szerepet játszik a kommunikáció légkörében. A férfiak sokkal nyugodtabbak nemcsak az anyaggyűjtés során, hanem akkor is, amikor őket kérdezik. Ebből kifolyólag az ún. „presztízs” és innovatív kifejezések csekélyebb számban fordulnak elő náluk, mivel inkább a köznyelvi formák használatát helyezik előtérbe, ezzel is kifejezve „férfiasságukat”.

A nem standard grammatika és fonetika, továbbá a szleng kifejezések és káromkodások használata a „férfiasság” és a „keménykedés” macsó konnotációját vonja maga után. A hímnemű megkérdozettek kevésbé akartak standardnak tűnni, mint amilyenek valójában, ami egyfajta burkolt presztízs jelenség részükről.

Épp az ellenkezőjét tapasztalhatjuk Braziliában (Brazília peremvárosában), Norwichban, és Pont-rhyd-y-fenben (walesi bányász közösségben), ahol az alacsony státuszú nők több köznyelvi

formát használnak. Erre a jelenségre az a teória szolgál magyarázatul, mely szerint a köznyelvi formák hagyományörző és vidékies értékeket közvetíthetnek - ott, ahol a standard forma egyenértékű a városi normával-, avagy az is fennállhat, hogy a köznyelvi forma olyan nem elfogadható attitűdöt tükröz ott, ahol a standard nyelv a felnőtt középosztály nyelvezete.

A konzervativizmus és a nyelvmegőrzés terén a két nem közötti fizikai és lelki eltéréseket kell elsősorban figyelembe venni. Ez a két faktor járul hozzá ahhoz, hogy a nők jobban ragaszkodnak az archaikus formákhoz, mint a férfiak. Azáltal, hogy házasságot kötnek, egy új családi környezetbe kell beilleszkedniük, ezért elsősorban ők azok, akik nagyobb érzékenységet mutatnak az új és a fennkölt, presztízs értékű kifejezések iránt.

Egyes szociológusok szerint a nemek közti nyelvi eltérések magyarázata az eltérő társadalmi pozícióban és az eltérő munkakörben rejlik. A nők például a következő elfoglaltságokból merítik szavaikat: szövés, fonás, sütés, főzés, ruházkodás, gyermeknevelés, gondoskodás és gyógyítás. Ezzel szemben a férfiak az alábbi ténykedésekből: asztalosság, cipészet, katonaság, kovácslás, munka, politika stb. Ami a szabadidős elfoglaltságokat illeti, a sport hajdanában csak a férfiak elfoglaltsága volt. Még Coubertin báró - a modern olimpiai játékok kezdeményezője - sem engedélyezte a női részvételt. Az is köztudott, hogy vannak sportágak, melyeket leginkább a férfiak művelnek, ilyen például a kick box, a birkózás, a rugby, a futball, és az autóversenyzés.

Egyéb eltéréseket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a fonetikai variánsokat, a ragozást, a szórendet és az egyeztetést (concord) tekintve a férfiak a nem standard formákat részesítik előnyben, ami alapvetően férfiasságuk kihangsúlyozásából ered. A kommunikatív kompetencia terén lévő eltérések már jóval összetettebbek ennél. A beszédességet tekintve leginkább a férfiak azok, akik félbeszakításaikkal, gyakori szerepcseréikkel és témaváltásukkal uralják a párbeszédet. A nők nagyban hozzájárulnak a kommunikáció zökkenőmentességéhez rövid visszajelzéseikkel, kérdéseikkel, simuló kérdésekkel, dicsérettel, míg a férfiak átfedéseikkel.

Egyre több szociolingvisztikai szakértő állítja azt - akárcsak Deborah Jones és Emler -, hogy a pletyka fontos információkkal gazdagítja a kommunikációt, fenntartja az egységet, a szociális közösség erkölceit és értékeit, melyhez nemcsak kizárólag a nők járulnak hozzá, hanem a férfiak is elég nagy mértékben.

A stílust tekintve a nők udvariasabbnak bizonyulnak - hiszen a társadalom normái is ezt várják el tőlük-, jobban kezelik a konfliktus-helyzetet, melyben a megbeszélésre és a nyugtatásra törekednek. Ezzel ellentétben férfi társaik ellenségeskedő és rivalizáló stílust vesznek fel, amikor több felszólítást, parancsot és káromkodást alkalmaznak. A tabu nyelvezetet alapvetően a nőknek tulajdonítják, mivel a szociális korlátok erre kényszerítik őket, kiváltképp távoli törzsi kommunák esetében.

Mindent egybevetve elmondhatjuk, hogy a következő tényezők határozzák meg alapvetően a nemek közötti lingvisztikai eltéréseket: az alárendeltség, a különböző kultúra, a társadalom normái és elvárásai, régen az iskolázottság hiánya, a státusztudat, a lelki és fizikai különbségek, az érzékenység, a csoport szolidaritás - férfiak esetében-, az eltérő munkakör és a környezet, amelyben élnek.

Végül, de nem utolsó sorban azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a társadalom változása, a feminista törekvések és a fizikai adottságok miatt léteznek férfias nők is, akik elsajátítják a férfi normákat, és emiatt ellentmondhatnak némely szociolingvisztikai eredménynek.

1.4. A női csoportok működése és asszimilációja

Ha a nőket egy társadalmi csoportként akarjuk tekinteni, az Jennifer Coates szerint eléggé ellentmondásos lenne. Könnyebb megvizsgálni például a londoni karibi afrók csoportját, mert gettókból élnek és megkülönböztetett kultúrájuk van. Míg a nőket tekintve nem ez a helyzet, hiszen a férfikkal párban élnek. A társadalomban sok esetben kisebbségnek érzik magukat.

Henri Tajfel szerint egy csoport háromféleképpen működhet:

- (i) elsajátítják az alcsoport értékeit, ami az asszimilálódás egy stratégiája
- (ii) újra fogalmazzák dolgokat
- (iii) pozitív képet alkotnak

A nők egy része hajlik arra, hogy pozitív énképet alkosson azáltal, hogy összehasonlítja magát más nőkkel akár a külső megjelenés, akár a főzés terén. Mások elhagyják a női csoportokat, és megpróbálják magukat elfogadtatni a férfiakkal, mi több, úgy élnek, mint a férfiak, s a politikai és az üzleti életben próbálnak helytállni.

Felvetődhet az a kérdés is, hogy hogyan nyilvánul meg az asszimiláció a nyelvhasználat területén?

A nők mélyebb hangot használnak, alacsonyabb hangmagasságot, asszertívabb stílust vesznek fel, káromkodnak, a grammatikai interakciókban inkább a férfiakra jellemző prozódiai jellemzőket vesznek át, mint például az ereszkedő intonáció. Amikor megszólítják őket, akkor leginkább férfiakra jellemző témákat hoznak föl, mint például az üzleti élet, a politika, a gazdaság.

A nemek közötti szociolingvisztikai eltéréseket több aspektusból is lehet vizsgálni, így fonetikai, morfológiai, szintaktikai, stilisztikai, paralingvisztikai szinteken, továbbá meg lehet vizsgálni a határozók, a melléknevek, a lexémák, a kommunikatív kompetencia, az udvariasság, a káromkodás, és a tabu kifejezések használatának különbségeit.

2. A téma szakirodalmi háttere

Nyelvhasználati különbségek az egyes nyelvi szinteken

2.1. Fonetika

Egy európai ember számára a nemek közötti eltérések talán a fonetika szintjén a legmeglepőbbek, mert nehezen tudnánk elképzelni, hogy egy férfi és egy nő más hangot ejtessen ugyanazon szónál. Viszont a fonetikai eltérés távoli törzsek esetében teljesen elképzelhető.

Egy Észak-Szibériai Chukchi nyelv esetében, ahol a nők (S)-t használnak, ott a férfiak (tS) vagy (r) hangot.

Egy Montana törzsnél a veláris explozívát (k) egy affrikáta váltja fel a férfiak beszédében. Ennél a törzsnél a kiejtésnek meghatározó szerepe van a szexuális identitást tekintve, mert abban az esetben, ha valaki felcseréli ezeket a bizonyos hangokat, akkor biszexuálisnak tekinthetik a törzs idősebb tagjai.

A Bengáli indiai nyelvben a nők kezdő (l) hangot használnak, ellentétben a férfiakkal, akik kezdő (n)-t ejtenek.

Meglepő módon az európai nyelvekben is nyomon lehet követni a nemek közötti fonetikai eltéréseket, mivel sok kutató szerint a nők inkább hajlanak a presztízs-használatra, továbbá a standard és a hiperkorrekt formákra, mint férfítársaik.

Norwichban például az (ŋ) hang presztízs variánsát használják inkább a nők. Glasgowban, a (I) hang helyett az (Λ) hangot, vagyis annak presztízs formáját használják a nők.

Az 1964-ben Fischer által végzett New-England-i kutatás is kimutatta, hogy a nők kétszer annyian használták a standard (Iŋ) hangot, mint a férfiak.

2.2. Morfológia és szintaxis

Kaliforniában a Yana és a Chiquita férfi indiánok még egy ragot fűznek hozzá a szavaikhoz abban az esetben, ha azonos neműekhez beszélnek. Például ha egy nőhöz beszélnek, a „szarvas” szóra azt mondják, hogy „ba”, a „ba-na” helyett, amit egy férfinak mondanának. Sapir szerint ez a jelenség a megadott kommunán belül a nők alacsonyabb státuszára utal.

Jennifer Coates Chesire-i kamaszokon végzett kutatásában nem standard morfológiai és szintaktikai jellemzőket vizsgált. Felméréséből kiderül, hogy a fiúk kivétel nélkül minden esetben

nagyobb százalékkal használták a nem standard elemeket, mind a lányok. A vizsgált elemek a (has, was, -s, never, what, do, come, ain't) elemek voltak.

Trudgill, Detroitban az alsó középosztály és az alsóosztály dupla tagadás használatának gyakoriságát vizsgálta nemek szerint. Felméréséből kiderül, hogy az alsó középosztály férfitagjainak 32%-a használta a dupla tagadást, míg a nőknek csupán 1%-a. Az alsó osztály esetében a férfiak 90%-a használta, míg a nőknek csak 59%-a.

Edina Eisskovits, a Sidney munkásövezetében élő kamaszokon végzett kutatómunkájában a nem standard múlt idő és a nem felcserélhető „don't” használatát vizsgálta. Felmérése alapján kimutatható, hogy az utóbbi használata egyértelműen nem-specifikus a férfiak körében.

2.3. Lexikai különbségek

2.3.1. Melléknévi alakok, határozószavak

Jespersen mintegy sztereotípiaként említi azt a megállapítást, mely szerint a férfiak szókinése jóval bővebb, mint a nőké. Konklúziója abból a felmérésből fakad, amit amerikai főiskolásokkal végzett, s melyben arra kérte őket, hogy írjanak le 100 különálló szót. Kijelentését ezzel az egy bizonyítékkal tudta alátámasztani. Felmérése szerint a nők a „szép” és „csinos” szavakat elég széleskörűen használják. Ami a nyomatékosító szavakat illeti, szerinte az „annyira” szó egy örökérvényűen feminin kifejezés: „Ez a kis határozószó a hölgyek körében igen elterjedt a következő melléknévvel”: „Ez annyira aranyos..”. Magyarázata erre a női nem által gyakrabban preferált használatra az, hogy leginkább a nők azok, akik hirtelen megszakítják mondataikat anélkül, hogy befejeznék. Szerinte a nők úgy kezdenek el beszélni, hogy át sem gondolják előtte, miről is akarnának beszélni.

Robin Lakoff osztja Jespersen véleményét: „A nyelv és a nők helye” című munkájával megalapozta a XX. század nyelvészeti irányvonalát a nemek közötti különbségek vonatkozásában. Munkájában nyomatékosan felhívja a figyelmet olyan „üres melléknevekre”, mint: „isteni”, „vonzó”, „cuki”, melyeket tipikusan a női szókinés jellemzőiként aposztrofál. Kissé cinikusan még azt is hozzáfűzi, hogy: „Az „annyira” nyomatékosító szó, mely leginkább a nők szókinésében fordul elő, használni csak a férfiak tudnak jól.”

1980-ban O'Barr és Atkins egy érdekes analízist végzett a női nyelv tanulmányozása során. Vizsgálatukban női szemtanuk elmondásait rögzítették mintegy 150 órában az Észak-Karolinai Legfelsőbb Bíróságon, olyan jellemzők után kutatva, melyekről elmondhatják, hogy az tipikusan női nyelv. Ők úgyszintén rámutattak az „üres” melléknevek használatának magas arányára. Ilyen mellékneveket emeltek ki, mint: „isteni”, „vonzó”, „édes” és „imádnivaló”.

Érdekes módon Edelsky hasonló eredményre jutott, bár 7, 9 és 12 éves gyerekeken végzett felmérés kapcsán. Vizsgálatában arra kérte a gyerekeket, hogy válasszák ki azokat a kifejezéseket, amelyek szerintük egy nő szájából hangozhattak el. A 7 évesek automatikusan választották ki az „imádnivaló” kifejezést a nők oldaláról, míg „a fenébe” kifejezést a férfiak részéről. A 9 évesek már kibővítették a skálát ilyen kifejezésekkel mint: „oh, drágám, istenem, megtennéd?” A 12 évesek szelekciójába a simuló kérdés is belekerült, mint női kifejezőeszköz, illetve, a „most azonnal”, és a „nagyon” kifejezések a férfiaknál, amit főképp utasításoknál használnak.

Kicsit messzebb, az Amazonas vidékére evezve, meglepő lexikai differenciákat tapasztalhatunk:

Tayana, egy amazon indián nő saját törzse nyelvét, a Tuyukát használja, és ezen a nyelven is beszél a gyermekeihez. Az első nyelve a Desano, melyet akkor használ, amikor a férjéhez beszél, ugyanakkor válaszolni a Tuyuka nyelvhasználattal fog neki. A kétféle nyelvhasználat magyarázata az, hogy az amazon indiánok körében egy gyermek anyja mindig eltérő nyelvet használ az apjától, mert az apák csak más törzsből házasodhatnak, és minden törzsnek megkülönböztetett nyelve van.

2.3.2. Káromkodások és tabu kifejezések

„A füttyülő matrónak és a káromkodó nőnek a pokolban a helye” - tartja egy középkori közmondás. A középkorban és a reneszánszban egyaránt megfigyelhető volt az a tendencia, hogy a nyelvi finomkodást a vulgárisság váltotta föl, mintegy válaszként a Franciaországból kiindult irányzatra, amely a „tisztá nyelvet” képviselte.

Előfordult az is, hogy az apa nem tarthatott férfi szolgálokat, mivel a lánya füleinek nem volt ildomos hallani, ahogy azok beszéltek.

A „Governour”-ben az is elhangzott, hogy egy gentleman a gyermekét csakis női nevelővel neveltetheti fel, mert biztos, hogy az nem fog káromkodni.

Lakoff szerint a nők nem használnak szalonképtelen, tapintatlan kifejezéseket, mi több, ők az eufemizmus szakértői.

Gomm 1981-es felmérésében brit beszélőket vizsgált, különös tekintettel a káromkodás gyakoriságára. Kimutatta, hogy a férfiak egymás között háromszor annyit káromkodnak, mint a nők, vegyes társaságban kétszer annyit.

Otto Jespersen szerint a nők ösztönösen vonakodnak a közönséges beszédtől és sokkal inkább használnak kifinomult, burkolt és kitérő kifejezéseket.

Flexner 1960-ban végzett tanulmányában rámutatott, hogy a legtöbb amerikai szlenget a férfiak hozták létre és zömében ők is használják azt.

Lakoff és Kramer kutatásai szerint is a férfiak többet káromkodnak és gyakrabban használják a „francba” kifejezést, míg a nők ehelyett az „istenem” szót preferálják.

Caroline Humprey döbbenetes lingvisztikai felméréseket végzett Mongólia távoli településein, amikor a női tabunyelvet vizsgálta. Rámutatott, hogy a nők számára tiltott egyes szavak kiejtése, mint például a ragadozóké, a hegyké, a folyóké, mert azt tanítják nekik, hogy szellemek szállják meg ezeket az állatokat és helyeket, ezért tilos kiejteni a nevüket. Tilos továbbá kiejteniük a férjük bátyjának, apjának és nagyapjának a nevét, továbbá bármely férfi rokonának nevét. A nyelvi szabályok még arra is kiterjednek, hogy azokat a szótagokat is tilos a nőknek kiejteniük, ami ugyanaz, vagy esetleg hasonló a tiltott nevekhez. Ha például a férfi neve „Xarzun”, ami a „xarax” – „nézni” szóból származik-, akkor a nőnek ezt a szót kerülnie kell, továbbá a „xar” szót is, ami feketét jelent. Ehelyett a szó helyett a „bargaan” szót kell használnia, ami mongolul azt jelenti, hogy „sötét”, „homályos”.

Hasonló tabu nyelv jött létre a Bengáli közösségen belül, ahol a fiatalabb beszélőpartnernek tilos a feljebbvalóját a nevéen szólítani. Mivel a nő, a férje alárendeltje, ezért nem ejtheti ki a férje nevét. Amikor utalna rá, akkor mindezt körülírással teszi, mint például: „suncho” („hallod?”). Ha például a férj neve „Tara”, ami csillagot jelent, akkor feleségének tilos férje nevét kiejteni, ehelyett a „nokkhotra” szót használja férje megszólítására, melynek jelentése „mennyei test”.

A tabu kifejezések kapcsán talán a legmegdöbbentőbbek a zulu-ban használt tabuformák, melyek megszegéseként halálbüntetéses retorziókat alkalmaznak abban az esetben, ha például a feleség kiejtené az apósa, vagy annak férfitestvéreinek a nevét. Ha a tabunév „z” betűt tartalmazna, akkor például az „amanzi” szó -mely „vizet” jelent- használata tilos lenne és helyette az „amandabi” szót kellene használniuk.

Egy XVII. századi író érdekes felfedezésre jutott a karibi indiánok nyelvhasználatát tekintve és a következőket jegyezte fel: „A férfiak nagyon sok olyan kifejezést használnak, melyet csak a sajátjuknak tekintenek. A nők ismerik ezeket a szavakat, de sose ejtik ki, másrésről pedig a nők is használnak olyan kifejezéseket, melyet a férfiak sose használnak, vagy épp gúnyosan nevetnek rajta. A karibiak nyelvi eltérése abból származik, hogy amikor a karibiak elfoglalták a szigetet, akkor még az Arawak törzs élt a szigeten, akiket őt teljesen kiirtottak a nők kivételével, akikkel házasságot kötöttek, hogy benépesítsék a szigetet.

2.4. A kommunikatív kompetencia

Köztudott, hogy a nyelv nemcsak szabályok halmazából áll, hanem - szociológiai és kulturális- nyelvi tényezőkkel is párosul. Nem mindegy hogy mikor szólalhatunk meg, mikor maradunk csendben, miről és hogyan beszélünk a különböző körülményekben. Az, hogy mikor szólalhatunk meg, a gondolat befejezése - a hallgató részéről- és a közbevágás is fontos eleme a kommunikatív kompetenciának.

Ezeket az elemeket vizsgálta West és Zimmermann is, akik 31 párbeszédet rögzítettek kávézóban, gyógyszertárakban és a Kaliforniai Egyetem egyéb területein. A párbeszédetek közül 10 zajlott két nő között, 10 két férfi között, és a maradék 11 vegyesen történt. A vizsgálat eredményeképpen elmondható, hogy a férfiak esetében 9 gondolat befejezés és 46 közbevágás volt, a nőknél ez az arány 0:2 volt. Érdekes megemlíteni, hogy a férfiak egymás között ritkán vágta a másik szavába. A vegyes párbeszédetek során viszont a férfiak sok esetben fosztották meg a nőket attól a joguktól, hogy beszélhessenek. A nők a vegyes párbeszédetek során egyszer sem alkalmaztak gondolat befejezést, és vártak addig, amíg a férfi befejezi mondandóját.

Zimmermann és West azt is megvizsgálta, hogy melyik az a partner, aki a közbevágás után elcsendesül. Azt tapasztalták, hogy az egynemű párbeszédetek esetében az átlagos csendszünet 1.35 másodpercig tartott, míg a vegyes beszélgetések esetében 3.25 másodpercig. Így elmondható az is, hogy az esetek túlnyomó többségében a nők csendesültek el a közbevágások után. A vegyes párbeszédeteknél a férfiak minimális visszajelzése késleltetett volt. Az olyan minimális visszajelzések, mint :”mhm” vagy „igen”, jelzésértékű lehet az aktív figyelem szempontjából. A férfiak csak rövid szünet beállta után használták ezeket a visszajelzéseket, ami arra enged következtetni, hogy kevésbé voltak érdeklődők, megértőek és támogatóak.

Fishman 52 órás hanganyagot állított össze amerikai házaspárok napi párbeszédeiből, és azt a következtetést vonta le, hogy a nők ötször annyiszor használták a „tudod” kifejezést, mint a férfiak (87:17).

2.5. Kommunikatív stratégia

Leet Pellegrini kutatásai során azt vizsgálta meg, hogy mennyire nem-specifikus a dominancia és a hozzáértés. Felmérése szerint a párbeszédet azok a férfiak uralták, akik tájékozottsága jó volt. Többet is beszéltek és kevésbé engedték, hogy a másik beszélő átvegye a szót. A tájékozott férfiak hatalmukból kifolyólag dominálták az interakciót, míg a tájékozott nők a kölcsönösségen alapuló stílust követték, mely az együttérzésen és a támogatáson alapult. Míg a férfiakon a versenyszellem uralkodott, azzal a céllal, hogy a másik beszélő mondandójára „rálicítaljanak” és a saját véleményüket mindinkább érvényesítsék, addig a nők együttműködő stílust alkalmaztak. Inkább hozzáfűztek a másik gondolatához, mint rombolták volna azt, vagyis támogatóak voltak és nem vágta közbe. Viselkedésmódjuk visszahúzó és tapintatos volt, szorgalmazták a konfliktus kezelést, a jó társas kapcsolat fenntartását és az eszmecserét.

Egy nagyon hétköznapi példából indult ki West, amikor a doktor-páciens viselkedését vizsgálta nemek szerint. Megfigyelte, hogy a férfi orvosok tekintélyelvűek és kevésbé érzékenyek, ami ahhoz vezet, hogy betegek jobban vonakodnak a ruhalevételtől, és az orvos sem tűr ellentmondást a kezeléssel kapcsolatban. West analíziséből kiderül az is, hogy az orvosok az esetek többségében félbeszakítják betegeiket, kivéve akkor, ha az orvos nő és betege egy fehér férfi. Azt is hozzáfűzte, hogy ez esetben a nem felülmúlja a státuszt. A kollégák között a férfiak domináltak, eltekintve attól, hogy főnöki, vagy alárendelt beosztásban voltak, míg a nők, főnöki pozícióban sem uralták jobban a terepet a férfiakkal. Míg a férfi orvosok olyan szigorú formákat alkalmaznak mint: ” Feküdjön le! Vegye le!” , addig a női orvosok megnyugtató formákhoz folyamodnak:” Nos akkor csináljunk..”. Alapvetően a „mi” személyes névmást alkalmazták az „ön” helyett.

Engle hasonló jelenséget vizsgált tanulmányában családtagokon végzett kísérletének keretében. Észrevette, hogy az apák számos utasítást adtak, mint például: ”Le! Vedd le!”. Ezzel szemben az anyák sokkal inkább hajlottak a megbeszélésre azáltal, hogy válaszlehetőséget kínáltak fel a gyerekeknek, vagy új ötlettel álltak elő:” Szeretnél...? Mit tudnánk még....?”

A nemek közötti stiláris különbségeket tekintve Milroy 5-7 év közötti gyermekeken végzett tanulmányt. Felméréséből kiderül, hogy a fiúk zsarnoki és felsőbbrendű viselkedést folytattak céljaik elérése végett. Ezzel ellentétben a lányok olyan csillapító stratégiákat folytattak, mint a kompromisszum készsége, a kibúvók, a beletörődés és az egyezkedés. Hajlandóak voltak fenntartani az interperszonális harmóniát főképp azért, hogy a "csináljunk" felszólítást alkalmazták.

Jacqueline Sach is ugyanezt a következtetést jutott, mikor óvodás játszócsoportokkal végzett felmérést. A kislányok nyugtató és szolgálatkész stratégiákat alkalmaztak, mint például: "óké, jó ötletnek tartom". A kisfiúk esetében a fizikai erő manifesztálódása, az intenzívebb hanghatások, az imperatívuszok és a direkt kérések használata volt a jellemző.

Amikor Tannen iskolás fiúkat és lányokat kért fel vizsgálatához, azzal a kikötéssel élt, hogy mindenki a legjobb barátjával legyen a felmérés során. Észrevette, hogy a fiúk fészkelődtek a székeiken, lábaikat rugdosták, fintorogtak, gúnyolódtak és vicceket meséltek, miközben kerülték a szemkontaktust és nem ültek szemben egymással. Nem támogatták egymást, kevésbé válaszoltak és személytelen dolgokról beszéltek. Ezzel ellentétben a lányok támogatóak voltak, közelebb ültek egymáshoz, egymásra néztek, beszéltek az érzéseikről, megpróbálták egymás problémáit megérteni, hosszabb ideig tudtak beszélni és törődést mutattak egymás iránt. Míg a lányok megnyugtató stílust alkalmaztak, addig a fiúk ellenségeskedőt. A fiúk saját napirendi pontjaikat követték anélkül, hogy figyelembe vették volna a többi jelenlévőt is. Számukra a győzelem volt a legfontosabb, ezért felvett stílusuk egysíkú volt. A lányok tűntek leginkább a párbeszéd veszteségeinek, akik a közösen megvitattott eredményeket helyezték előtérbe.

James felmérése középpontjában ugyancsak az interaktív stílus és a dominancia állt. Kutatása helyszínül az otthon és a fodrászüzleteket választotta. Arra az eredményre jutott, hogy a nőket érdekelték a női szerepek, míg a férfiak nem értettek egyet egymással, vagy nem is érdekelte őket, hogy a másik mit mond, míg a nők bátorították őket és rájuk építkeztek. A férfiak beszédstílusuk a hatalmon alapult, míg a nőké a szolidaritáson és támogatáson, azonban messze távol állt a kompetitív stílustól.

Goodwin és Wodak a nemek közötti stiláris különbségek terén hasonló következtetést vont le, nevezetesen: a nők egymás között a problémáikról beszéltek különböző megvilágításban, sokkal inkább személyes dolgokról, míg a férfiak körülményes leírásokat alkalmaztak.

3. Konklúzió

Összegzésképpen elmondható, hogy a két nem közötti lingvisztikai diszkrepanciák a nyelv számos aspektusából vizsgálhatók. A népi, vagy anekdotikus megfigyelések már a múlté. A gendernyelvészet, mely a nemek közötti lingvisztikai eltéréseket kutatja, már tudományterületté nőtte ki magát, és bekerült a társadalomtudományi karok kínálatába.

Hazánkban több egyetem tanszéke, ezek közül is a Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézetének Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kar Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke, továbbá, a Pécsi Tudományegyetemen működő Alkalmazott Nyelvészeti Program és Nyelvtudományi Doktori Iskola is említésre méltó kutatásokat végez ezen a területen.

Szakirodalom

Coates, J. 1993. *Women, men and language*. Edinburgh UK: Pearson Educ.Ltd.

Trudgill, P. 1995. *An introduction to language and society*. Harmondsworth: Penguin.

Fasold, R. 1996. *Sociolinguistics of language*. Oxford: Blackwell.